

Szent István-ünnepségek az 1880-as évek fordulóján¹

Fabó Edit – Bacher-Tuli Andrea
Magyarságkutató Intézet

KIVONAT

Az 1880–1881-es esztendőket Szent István-ünnepségei mozgalmasabb eseménnyé váltak az azt megelőző évekhez képest, ugyanis az augusztusi sajtótudósítások arról tanúskodnak, hogy a Szent István-nap népszerűségét kihasználva több országos rendezvény is rászerveződött az ünnepség körüli időszakra. Az egyházi ünnepekhez kötődő búcsúkat idéző „modern kori nagyvásár” még annyira nem volt jellemző. A történelmi vagy nemzeti emlékezet megerősítésében is fontos szerepet betöltő augusztus 20-án tömegek özönlöttek vidékről a fővárosba, és már nemcsak a megszokott nemzeti műzeumi, állatkerti, margitszigeti és városligeti látványosságok és mulatságok várták a vendégeket, hanem az ezekre a napokra időzített, a közös kulturális emlékezetbe szánt megmozdulások is. 1881-ben kiemelt sajtófigyelmet kapott a nőiparkiallítás, a fumei küldöttség és a lóverseny.

1880-ban azonban az államalapító ünnepét még megelőzte Ferenc József születésnapja, akinek ezúttal az ötvenedik jubileumát ülték, így a szokásosnál fényesebb keretek között zajlottak a megemlékezések. A szerkesztőségek az uralkodóban az alkotmányosság, a működőképes és magabiztosabb ország őrzőjét éltették. A királyi születésnap és a Szent István-nap rendezvényei elkülönültek. Mindkét évfordulónak megvolt a saját rítusa, és nem homályosították el egymás jelentőségét.

1 A „Dualizmus kori emlékezzettörténet” tématerületi kutatás, a TKP2020-NKA-23 sorszámú, TKP-37-3/PALY-w2020 iktatószámú pályázat keretében, az Innovációs és Technológiai Minisztérium Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból nyújtott támogatásával, a Tématerületi Kiválósági Program 2020 (2020-4.1.1-TKP2020) pályázati program finanszírozásában valósult meg.

KULCSSZAVAK: dualizmus, nemzeti ünnep, Szent István-nap, Ferenc József, nőiparkiallítás, Fiume, sajtótörténet, polgárság, társadalomtörténet

Szent István ünnepe a 18. században Mária Terézia politikája nyomán kilép a kizárólagos egyházi keretből, a dualizmus korában pedig országos jelentőségű eseménnyé emelkedik, amikor a kedvezményes vasúti közlekedésnek köszönhetően vidékiek sokasága látogat a fővárosba. A Magyarországtudató Intézetben már feltárássra került az augusztus 20-i ünneptörténet az 1867-es kiegyezéstől 1879-ig. Az alábbi tanulmány az ezt követő két év, azaz az 1880. és az 1881. év ünnepeinek körülményeit és visszhangjait vázolja fel a korabeli sajtó alapján. Módszereiben a március 15-i évforduló feldolgozásakor alkalmazott eljárásokat alkalmazza az államalapítás ünnepére vonatkozva.² A sajtó híradásai alapos kritika és a tartalmak értelmezése révén értékes forrást jelentenek az esztörténet kutatásában.³

A tanulmány egy olyan nemzeti ünnep történetét tárgyalja, amely kifejezetten az egységes politikai nemzetet alkotó magyar állameszme megerősítését szolgálta. E tekintetben általános közmegegyezés uralkodott, valamint ezt fejezték ki a korabeli kormányzati intézkedések, ezért minden túlzó nemzeti egységülési vagy különbözőségi törekvést visszafogtak. Az ezt érintő kérdések azonban áthullámoztak a közvéleményen, ennek társadalomtörténeti részleteit foglalja össze az alábbi elemzés. Az áttekintett két évben már javában zajlott az a társadalmi átalakulás, azaz a polgárosodás, amelyet egy fejlődésképzeten és felzárkózási igényen alapuló közpolitika formált. A nyugati mintákat követő politikum elsősorban a gazdasági kérdésekre és a társadalom leplezettebb, szórakoztatáson és bevon(ód)áson alapuló befolyás irányítására figyelt.

A kiegyezés jelentős fordulópontra a nemzet történetében, ekkor épülnek ki a modern, polgári állam máig ható alapjai, és a gazdasági fellendülés, valamint a nyomában járó népességnövekedés, a beinduló városiasodás⁴ és a növekvő iskolázottság megteremtik azt a befogadó közeget, amelyben a sajtó – az életbelépő sajtószabadság nyomán is – ugrásszerű fejlődésnek indult.⁵ A dualizmus első évtizedében számtalan újságalapításra került sor és az újságírás megélhetést biztosító szakmává vált.⁶ A sajtótermékek hasábjain megjelenített témák, illetve azok ábrázolásmódja tükrözik a kortársakat foglalkoztató és érdeklődésükre számot tartó kérdéseket,⁷ de a népesség nagy hányada számára a politikai információk legfőbb hordozója is a nyomtatott sajtó volt, amely viszont jelentősen befolyásolta az olvasók

2 Lásd Fabó–Bacher-Tuli 2022, 5–20.

3 Scharenberg 2011, 243–256.

4 Fónagy 2011, 459–460.

5 Kosáry–Németh 1985.; Kókay–Buzinkay–Murányi 1995, 105–171.

6 Buzinkay 2016, 207–208.

7 Mommsen 1926, 244–251.; Szendi 2014, 7.

véleményalkotását.⁸ A lapok és munkatársaik kettős szerepet töltenek be tehát a közéleti párbeszédben: nem egyszerűen koruk krónikásai, hanem egyszersmind a történések fogadtatásának aktív alakítói és véleményformálók, és a közvélekedés tükrözői is.⁹

1880 és 1881 augusztusának közéleti kérdései

A Szent István-naphoz kötődően a sajtó augusztusi számai nem csupán az államalapító emlékével foglalkoztak, hiszen más országos események is érdeklődésre tarthattak számot. Így például 1880. augusztus 18-ára esett I. Ferenc József¹⁰ magyar király 50. születésnapja, amely egyúttal egy megkerülhetetlen kerek évfordulót jelentett. Ugyancsak tízéves jubileuma volt az 1870-ben, a fővárosból útjára indított országos „dalárünnepnek”, amelyet minden évben más vidéki nagyváros látott vendégül, és ezért az 1880. év kolozsvári találkozó kiemelt figyelmet kapott.¹¹ Hasonló érdeklődés övezte a nagy tanítógyűlést, vagy a tűzoltók pozsonyi összejövetelét, 1881-ben pedig a nőiparkiallítást és a lóversenyt, amely később a Szent István-nap állandó elemévé vált. Ebben az évben Széchenyi István születésének közelgő 90. évfordulója fonódott egybe az államalapító ünnepével, viszont a június végi országgyűlési választások már nem éreztették hatásukat, a fiumei küldöttség érkezése azonban nagy sajtóvisszhangot kapott.

A kiegyezés után, a megbékélés jegyében a politikai vezetés tudatosan törekedett annak megjelenítésre, hogy az osztrák uralkodó egyúttal olyan magyar király is, aki képviseli Magyarország történelmét, érdekeit és értékeit. Ennek felvezetéseként, Ferenc Józsefet 1867. június 8-án látványos külsőségek között magyar királlyá koronázták, s onnantól kezdve időről-időre megjelent a magyar közéletben és a társasági rendezvényeken, személyes évfordulóin pedig széles körben felköszöntötték – ünnepelték. Augusztus 18-i születésnapján a főváros középületeire és a kikötői árbócokra kitűzték a nemzeti zászlót, a templomokban ünnepi istentiszteleteket tartottak, reggel ágyúdörgések hallatszottak a Gellért-hegyről, a főváros utcáit katonazenekarok járták be, a budavári templomban tartott misén megjelentek a kormánytagok és más főméltóságok, a helyőrség a Vérmezőn (Buda, Krisztinaváros) tartott ágyúlövésekkel kísért istentiszteletet, az előkelőségek díszlakomát adtak a várban és tolmácsolták jókívánáságaikat az uralkodónak. A sajtó értesítette az olvasóközönséget az országban, illetve a külföldön (főként konzulátusokon) történt megemlékezésekről és köszöntésekről.

8 Asmuss 1994, 19.

9 Sösemann 1994, 65–70.

10 I. Ferenc József (1830–1916) osztrák császárként, magyar és cseh királyként 1867-től az Osztrák–Magyar Monarchia uralkodója lett, s tevékenysége az egész dualista korszakot meghatározta.

11 A „dalár” vagy később „dalárda” néven ismert énekes rendezvények szerves részei voltak a kor nemzeti mozgalmainak, amelyek olykor még a nemzeti ellentéteket is elsimították.

A dalárünnep 10 éves jubileumának és általában a dalárok tevékenységének jelentőségét abban látták a kortársak, hogy ők dalba foglalták a magyar nemzeti érzelmeket és ezáltal terjesztették a magyar kultúrát.

1881-ben a Tisza-kormány megnyerte a választásokat, ám korábbi fölénye jelentősen csökkent. Így fontos volt a központi intézkedések eredményességét bemutatni, melynek kiváló példáját kínálta a nőiparkiállítás, amely az augusztusi események központjába került. A kormány az ipari termelést kívánta ösztönözni a jellemzően háziipari cikkek tömeges, színvonalas, vonzó áruvá tételével, valamint a női munkaerő minél teljesebb bevonása felé mutató törekvéssel. A rendezvény egyúttal azt is bemutatta, hogy milyen addig nem kellően értékelt vagy kevésbé köztudott tartalékokkal bír még az ország női lakossága, amely a jövőt illetően ugyancsak kecsegtető reményeket ébresztett a kortárs látogatókban. A nőiparkiállítást a nyár végére időzítették, mivel a tapasztalatok alapján a nemzeti ünnepen rengetegen fordultak meg a fővárosban. Ugyanílyen megfontolások vezették a lovaregylet is a Szent István-napi futtatások meghirdetésével. A lóverseny viszont nem vonzott annyi érdeklődőt, mint azt a szervezők remélték. Az 1881-es év augusztusának másik, közérdeklődésre számot tartó különleges eseménye a Fiume városából Budapestre látogató küldöttség volt, hogy a kikötőváros és Magyarország közti kapcsolatokat megerősítsék. A tengerparti város jogállását a Mária Terézia által 1779-ben kiadott diploma rendezte, és a várost lakosaival egyetértésben autonóm területként a Szent Koronához csatolta. A kérdés azonban heves közjogi vitát váltott ki a magyarok és a horvátok között, mert az utóbbiak azt szerették volna elérni, hogy Fiume Horvátországon keresztül tagolódjon be a Szent Korona területébe.

Mérsékelt kormánypárti sajtótudósítások

1880-ban a király félévszázados születésnapja általában az államot támogató színvallásra készítette a szerkesztőségeket. Ennek fényében a mérsékelt önállóságot vállaló kormánypárti és a teljes függetlenséget hirdető ellenzéki újságok hangvétele között alig volt különbség, hiszen még a politikai játszmák mellett is valamennyien törekedtek az alkotmányos keretek tiszteletben tartására.

A középen álló *Pesti Napló* tárgyilagossága is meghajolt az uralkodó előtt és 1880-ban vezércikkben köszöntötte Ferenc Józsefben azt a magyar királyt, akinek országlása idején korszerűsödött a tudomány, a gazdaság, a társadalom és a közigazgatás, és az élet minden területén változások következtek be.¹² A szerző Ferenc József érdemeit emelte ki a Monarchia (Ausztria) érdekében a Magyarországgal kötött egyezség létrejöttében, s a reformfolyamatok-

12 Budapest, aug. 17. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 18. [1].

ban is a király bölcsességét láttatta. A vezércikk végül megállapította, hogy Ausztria és Magyarország csak együtt boldogulhat, ám külön utakon járva elbuknának, ezért fogalmazta meg azt az óhajt, hogy „a magyar nemzet legyen dinasztikus s a Habsburg dinasztia legyen magyar”.

A *Pesti Napló* az augusztus 20-i vezércikkében öt pontban foglalta össze a Szent István-nap lényegét. Véleménye szerint ez az ünnep elsősorban az önálló magyar állam születésének több évszázados évfordulóját, másodsorban a történelmi és törvényes alapokon nyugvó uralmi elveket, és a magyar alkotmány nyolcszáz éves jogfolytonosságát, valamint a magyar nemzet kereszténységét és vallásosságát, és nem utolsósorban Magyarország kulturális fejlődését képviseli. A továbbiakban a szerző az alkotmány védelme és az Ausztriával való szövetség mellett érvelt, s szerinte az államalkotó nemzet fennmaradásában a hazafias politikának és a magas szintű kultúrának fontos szerep jutott, hiszen csakis a műveltség teszi a „kis nemzeteket nagygyá”. A politikai napilap 1881. augusztus 20-i lapszáma a történelmi emlékezetet szokatlan módon jelenítette meg, ugyanis Szent István napján nem a királyról, hanem Széchenyi Istvánról emlékezett meg, s felidézte a gróf úttörő lépéseit a kultúra, a nyelv, a társasélet és a tudomány terén, amelyek kétségbevonhatatlanul emelték az általános műveltséget.¹³

A *Pesti Napló* mindkét évben beszámolt a Szent István-napot követően a központi ünnepség szokásos lefolyásáról, valamint a bécsi megemlékezésekről is.¹⁴ A Szent István-nap ünneputós rendezvényének számított a Magyar Történelmi Társulat éves közgyűlése, amely 1880-ban elmaradt. Az 1881. évi történésthalálkozó híre azonban újfent teret kapott a napilapokban. A *Pesti Napló* Pulszky Ferenc¹⁵ elnöki megnyitó beszédét teljes terjedelmében tette közzé.¹⁶ Ebben a kultúrpolitikus a népvándorlás korának Kárpát-medencei vonatkozásairól beszélt, és a régészeti leletek jelentőségére hívta fel a figyelmet. Majd az elnök kiemelte Szent István bölcs döntését, miszerint a római kereszténységre támaszkodva megszervezte a magyar államot, amely a történelme során végig kitartott Róma mellett, illetve védelmezte azt. A szónok végül kifejezte reményét, miszerint hamarosan elkészülhet a múltat a nemzetközi és egyéb körülmények összefüggéseiben tárgyaló nemzeti történelem, amely „a nemzeti élet tanítója lesz”.

1880-ban az ünnephez kötődő hírek között szerepelt az értesülés a Simor János¹⁷ hercegprímás által alapított leányiskola avatójáról,¹⁸ és a párizsi Magyar Társulat ünnepi összejöveteléről.¹⁹ 1881-ben azonban a szerkesztők már bővebb híryaneggal szolgáltak az olvasónak, és

13 Pulszky Ferenc: Budapest, aug. 19. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1].

14 Szent István napja. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. augusztus 21. [2].; A szent Istvánnapi ünnepélyekre. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 22. [3].; Sz. István napja Bécsben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 24. [2].; Szent-István-ünnep Bécsben. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 25. [2].

15 Pulszky Ferenc (1814–1897) politikus, régész, műgyűjtő, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, befolyása miatt a kor „kultúr pápájaként” emlegették.

16 Pulszky Ferenc elnöki megnyitó beszéde a Történelmi Társulat vidéki nagygyűlésén, Eperjesen, aug. 22. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1881. augusztus 22. [1].; *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [5].

17 Simor János (1813–1891) esztergomi érsek 1867. január 20-tól.

18 A hercegprímás. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 24. [2].

19 Szent István ünnepe Párisban. *Pesti Napló*, Esti kiadás. 1880. augusztus 26. [1–2].

a körmenet mellett számos eseményt ismertettek: a vígadóbéli nőiparkiállítás,²⁰ a pesti lovar-egylet első augusztusi lóversenyét,²¹ a munkások kongresszusát, a nyomdászok gyűlését, az asztalossegédek egyletének zászlóavatását, a Magyar Történelmi Társulat ülését.²² A lap ebben az évben felkarolta Szent István emlékezetének fenntartását és gyűjtési felhívást tett közzé, hogy a szent királynak szobrot emeljenek²³ és „divatos” nemzeti üggyé avatta a gyűjtést.²⁴

Az államot még inkább egységesítő törekvés a magyarosodás, illetve a magyar nyelvhasználat ügye volt, melynek kisebb-nagyobb visszásságairól többször is beszámolt a lap.²⁵

Kormánypárti sajtótudósítások

A *Hon* kormánypárti sajtóként körültekintően ismertette a hagyományosan sok érdeklődőt vonzó Szent István-nap tudnivalóit. Idejekorán értesítette olvasóit az ünnepre meghirdetett mérsékelt díjszabású vonatjáratokról²⁶ és közölte az ünnepnaphoz társuló további fontos, személyekre,²⁷ helyszínekre²⁸ és a menetrendre²⁹ vonatkozó értesüléseit, 1881-ben többek között az újonnan beiktatott programelem, a lóversenyek kapcsán.³⁰ A *Hon* ünnep előtti hírcsokrban érdekes módon azonban már 1880-ban megjelentek a lóversenyhírek, a lap hírt adott az épülőben levő új versenyteréről³¹ és a sportág két meghatározó alakjának, gróf

20 Az országos nőiparkállítás. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [2].

21 Budapesti lóversenyek. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 22. [3].

22 Napirend augusztus hó 20-án. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [2].

23 A Szent István-szobor. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1–2].

24 A Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 25. [2].; Adakozások a szent István-szoborra. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 26. [2].; A Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [2].; A szent [sic!] István szoborra. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 28. [2].; Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 29. 2.; Szent István szobrára. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 31. [2].

25 Mi szabad Magyarországon, és mi nem. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].; A magyar nyelv és követségeink. *Pesti Napló*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 26. [2].

26 A Tiszavidéki vasút. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 10. [2].; A Szt. István ünnepe alkalmából. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 11. [2].; A sz. istvánnapi ünnep. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [2].

27 Szent-István ünnepén. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 4. [2].

28 A »Deák-szoba« megnyitása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 17. [2].

29 Napi újdonságok. A Szt.-István napi. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 13. [2].

30 A Szent István-napi lóverseny. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 4. [1].

31 Sport hírek. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 13. [2].

Batthyány Istvánnak³² és gróf Csekonicz Jánosnak³³ a nekrológját közölte,³⁴ majd beszámolt Csekonicz gróf – társasági eseményszámba menő – gyászszertartásáról és az ott megjelentekről.³⁵ Az ünneputó kapcsán is számos témát kapott fel 1880-ban: a honvédegyletről és a honvédelmi tárca által számukra nyújtott anyagi segítségéről,³⁶ a Simor-féle iskolaalapításról³⁷ vagy a várható Szent István-emlékéről, sőt további híreket közölt a lóversenyzés világából,³⁸ a tudósítások sorát pedig a párizsi Szent István-ünnepel zárta.³⁹ 1881-ben a napilap a legváltozatosabb beharangozókkal irányította a figyelmet a különböző rendezvényekre, mint például a nőiparkiallítás előkészületeinek gyorsaságára⁴⁰ és kiállítóira,⁴¹ a Szent István-szoborra való adakozásról szóló hír annak 1860-as évekre nyúló előzményét is összefoglalta.⁴²

A szent király emléknapját 1880-ban megelőzte Ferenc József 50. születésnapja, melyet *A Hon* beszámolóinak tükrében Monarchia-szerte megünnepeltek. A lap vezércikke éltette azt a királyt, akinek az 1848–1849-es forradalmat és szabadságharcot megtorló tevékenységét eufemisztikusan meghasonlasként tüntette fel, viszont felemlgette általánosan ismert erényeit: a kötelességtudatát és az alkotmányossághoz való ragaszkodását.⁴³ Az újság esti kiadása már címlapon hozta a fényes ünnepegekről szóló beszámolót,⁴⁴ és később is közzétette a Monarchia egyéb területeiről és a külhonból érkezett üdvözléseket.⁴⁵

1881-ben az ünnepet megelőző és az azt követő napoknak kiemelt fővárosi eseménye természetesen a nőiparkiallítás volt, így annak minden mozzanatát követte a lap: annak előkészületeit, szervezését, kiállítóit, bemutatásra szánt tárgyait, a védnökök és rendezők elképzeléseit, a szakértőbizottságok javaslatait, a prominens tekintélyek észrevételeit.⁴⁶ Az 1881. augusztus 14-én fényes külsőségek között: a kétszáz fő díszvendég jelenlétében

-
- 32 Gróf Batthyány István (1812–1880) az 1848–1849-es szabadságharc idején Székesfehérvár nemzetőr őrnagya és országgyűlési képviselője. A száműzetésből hazatérve ismét Székesfehérvárt képviselte az országgyűlésben. Az 1840–1860-as évek lóversenyzői köreinek ismert alakja.
- 33 Gróf Csekonicz János (1809–1880) a reformmozgalom egyik vezéralakja, jogi tanulmányait a gazdasági életben kamatoztatta, grófi rangját 1864-ben kapta. A lóversenyzés és a lótenyésztés hazai elterjesztésében nagy szerepet játszott. Édesapja Csekonicz József tábornok volt, aki II. József idején a hazai lótenyésztés előmozdításán fáradozott.
- 34 Két kiváló magyar sportsmanról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 7. [2].
- 35 Csekonicz János. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 8. [2].
- 36 A budapesti honvédegylet. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 22. [2].
- 37 A pesti első bölcsőházegylet igazgatósága. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 22. [2].; A nap-utczában lévő 6 osztályu elemi iskola és kisdudóvó. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 23. [2].
- 38 Magyar lovak Majna-Frankfurtban. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 23. [2].
- 39 Szent István ünnepe Párisban. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 26. [2].
- 40 Az országos nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 9. [3].
- 41 A nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 10. [3].
- 42 Szent István szobra. uo.
- 43 Éljen a király! *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 18. [1].
- 44 A király születése 50-ik évfordulójának megünnepélése. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 18. [1].
- 45 A király születésnapja. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 19. [1].
- 46 Az orsz. nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 13. [1–2].; Az orsz. nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [1–2].; Az orsz. nőiparkiallítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [2].

megtartott megnyitó,⁴⁷ a kilátogató előkelőségek, a képviselők által megtekintett részlegek leírása⁴⁸ mind-mind az újság hasábjaira kerültek. Az újság szerkesztője maga is hozzájárult a hírveréshez, hiszen a tárcarovatban gyakran adott helyet vendégcsalogató, tematikus írásoknak a kiállításról,⁴⁹ a „Különfélék” rovatba pedig az egyéb színes adalékokat tették.⁵⁰

A kormánypárti újság augusztus 20-i száma mindkét évben ismertette a fővárosi ünnepi „napirendet”. A körmenet mellett 1880-ban Állatkertre, az Iparmúzeumra, a Magyar Nemzeti Múzeum Deák-szobájára, a Margitsziget zenei műsoraira, a várbeli körmenetre és istentiszteletre, valamint a III. Egyetemes Tanítógyűlésre hívta fel a figyelmet.⁵¹ 1881-es ajánlója megegyezett a *Pesti Napló*-ban is megjelent programsorral. A napilap 1880-ban – ellentétben a következő év gyakorlatával – a vidéki rendezvényekről is adott körképet, így tudósítottak a kolozsvári országos dalárdaünnepélyről, a tűzoltók Pozsonyban tartott nyilvános gyakorlatáról, a szombathelyi színház átadásáról, Komárom ipari és mezőgazdasági kiállításáról⁵² és a tanítógyűlésről.⁵³ A fővárosi Szent István-ünnep leírása azonban mindkét évben érzékletesen mutatta be az eseményeket és a látogatókat,⁵⁴ s az 1881. évi tudósítás a nőiparkkiállítás⁵⁵ mellett a lóversenyre és a csekély látogatottság miatti csalódásra is kitért.⁵⁶

Ünnepnapi vezércikket csak 1881-ben tett közzé *A Hon*, amely a biztos építkezés gondolatkörében, az államalapító király történelmi tettében az állandóságot és a közös nemzeti feladatot emelte ki, a Szent Jobb pedig az alkotóerő jelképeként, elsősorban gazdasági és kulturális területen nemzetet fenntartó erőként jelent meg, amely a nemzetnek Ausztriával, a dinasztival és Európával szemben súlyt ad.⁵⁷

47 Az orsz. nőiparkkiállítás megnyitása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 15. [2].

48 Az orsz. nőiparkkiállítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 17. [2]., Az orsz. nőiparkkiállítás. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 18. [1–2].

49 K. László Elek: Székelyföld az orsz. nőiparkkiállításán. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [1].; Streitmann Antal: Torontálmegye az országos nőiparkkiállításán. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 25. [1].; K. László Elek: Kolozsvár az orsz. nőiparkkiállításán. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [2].; A népviselet a nőiparkkiállításán. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1].; Az országos nőiparkkiállításról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [2].

50 A nőiparkkiállítási jury. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 26. [3].; A nőiparkkiállításban. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [3].; A nőiparkkiállításról. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 28. [3].; Az országos nőiparkkiállításból. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 29. [2].; Az országos nőiparkkiállításból. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 30. [3].; A nőiparkkiállításba. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 31. [3].

51 Napirend aug. 20-án. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1880. augusztus 20. [3].

52 Ünnepélyek vidéken. h.: A kolozsvári dalünnep., V.: A magyar tűzoltók Pozsonyban., r. l.: A szombathelyi ünnepélyek., A komáromi ünnep. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 21. [1].

53 A tanítók gyűlése. uo.

54 A Szent-István napi ünnep. *A Hon*, Esti kiadás. 1880. augusztus 21. [1–2].; Szent István ünnepe. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 22. [3].

55 Az orsz. nőiparkkiállításán., A két napi lóversenyekről. uo.

56 Szent Istvánnapi lóversenyek. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 22. [1].

57 Budapest, augusztus 19. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1].

A *Hon* a magyar nyelv iskolai oktatását elrendelő 1879-es törvény után különösen odafigyelt a szabályozás fejleményeire.⁵⁸ 1881. augusztus 20-i számában a napilap a fentiek mellett a címlapon idézte Trefort Ágoston⁵⁹ közoktatási miniszternek a magyar nyelv iskolai oktatása melletti érveit, hogy egyúttal cáfolja az alaptalan félremagyarzásokat.⁶⁰ Álláspontja szerint ugyanis a központosító szemléletű államvezetés a nemzetiségi különutak összehangolására a magyarosodásban és a magyar nyelvhasználatban látta a megoldást, így a kormánypárti napilap az államiság ünnepének környékén a felvetődő ügyek kapcsán a törekvés népszerűségét és előnyeit jelenítette meg. Ebben az évben a *Pesti Napló*hoz hasonlóan *A Hon* is tájékoztatót a Történelmi Társulat eperjesi kirándulásáról,⁶¹ ám csak az elnöki szónoklat lényegét közölte egy közérthető összefoglalóban.⁶²

Az 1881-es év augusztusának azonban volt még egy különleges eseménye, amely ugyan csak közérdeklődésre tarthatott számot. Fiume városából népes küldöttség látogatott Budapestre a horvát kikötőváros és Magyarország közti kapcsolatok felélénkítéséért. A *Pesti Napló*val ellentétben, amely csak egy apróbb hír kapcsán említette a fiumei küldöttséget, *A Hon* aprólékosan vázolta a látogatás előzményét,⁶³ tudósított a horvát vendégek érkezéséről,⁶⁴ a különböző tiszteletükre szervezett programokról,⁶⁵ illetve a főszerkesztő, Jókai Mór⁶⁶ ez alkalomra írt köszöntő versét⁶⁷ címdalonn közölte. A beszámolók azonban nem voltak olyan részletesek, mint az ellenzéki sajtóban.

- 58 A magyar nyelv érdekében. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 10. [2].; A központi névmagyarosító társaság. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 12. [3].; A magyar nyelv Párisban. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 19. [1].; Kereskedelmünk magyarosodása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2]. – A szabályozás célja az volt, hogy minden magyar állampolgár elsajátíthassa a magyar államnyelvet a saját anyanyelve mellett, ezért tanítói oklevelet is csak az kaphatott, aki megfelelő szinten bírta a magyar nyelvet ahhoz, hogy magyarul is tanítson.
- 59 Trefort Ágoston (1817–1888) művelődéspolitikus, reformer, publicista, vallás- és közoktatási miniszter, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, később elnöke.
- 60 V. I.: Trefort Ágost. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 20. [1–2].
- 61 A történelmi. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 22. [2].
- 62 A magyar történelmi társulat kirándulása. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 23. [2].; Z-i: A m. tört. társulat XII-dik vidéki közgyűlése. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 27. [2].; A történelmi társulat. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 25. [1].; A történelmi társulat. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 29. [1].; A magyar történelmi társulat. *A Hon*, Esti kiadás. 1881. augusztus 30. [2].
- 63 »A magyar Fiume.« *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 13. [2].
- 64 Legyetek üdvözölve! *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 14. [1].
- 65 Fiume Budapesten. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 15. [1–2].; A fiumeiek Budapesten. *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 17. [3].
- 66 Jókai Mór (1825–1904) író, a „márciusi ifjak” egyike, országgyűlési képviselő, főrendiházi tag, a Magyar Tudományos Akadémia igazgató-tanácsának tagja.
- 67 Jókai Mór: Üdv Fiuménak! *A Hon*, Reggeli kiadás. 1881. augusztus 28. [1].

Ellenzéki sajtótudósítások

A dualizmus függetlenségpárti közszellemének ellenzékiisége a közösügyes kiegyezéssel szemben a teljes önállóság óhaját jelentette, az alkotmányos kereteket az ellenzéki politikai nézetek egyik vezető „hírharsonája”, az *Egyetértés* mégis tiszteletben tartotta, ám hűen tükrözte az Ausztriától való különállás alaphangulatában született véleményeket. Az 1881. évi választások ellenzéki kudarca következtében pedig a lap egyrészt erősebben kapaszkodott a változás ígérő külföldi történésekbe,⁶⁸ másrészt pedig felkapott minden olyan vigasztaló gondolatot, amely a nemzet veszteségére valamiféle kárpótlást és áldozatának értelmet adó majdani méltó jutalmat kínált. Ezért nagyobb teret nyertek az isteni igazságszolgáltatásra utaló természetfeletti, csodás jelenségek, amelyek helyszínei közül ekkor a franciaországi Lourdes volt az egyik legismertebb. Az újság oldalainak tanúsága szerint az 1880-as évek fordulóján a gyarapodó, erősödő magyar állam hétköznapjait a nemzetiségek aggasztó, zavarkeltó próbálkozásai is nyomasztották. Emiatt is figyelemre méltó, hogy a szerkesztőség a nőiparkiallítás helyett inkább Fiume városának küldöttségét részesítette előnyben.

Az *Egyetértés* ünnep előtti hírei 1880-ban a kedvezményes vonatokról,⁶⁹ a bécsi ünnepekről,⁷⁰ a cseh önállósodási törekvésekről,⁷¹ a kitüntetett figyelemmel kísért kolozsvári dalárünnepéről,⁷² az esztergomi érsek személyéről⁷³ és a szombathelyi színházmegnyitóról⁷⁴ szóltak. Az *Egyetértés* a *Pesti Hírlaptól* és *A Hontól* eltérően nem szentelt külön köszöntőt Ferenc Józsefnek, csak egy rövid, ám részletes beharangozóban tárgyalta a várható fővárosi programokat,⁷⁵ illetve az ünnep másnapján a fővárosi és vidéki, valamint külföldi városok ünnepeiről valamint a miniszterelnöknél és a főhadparancsnoknál tartott díszebédekről adott körképet.⁷⁶ Egy nap késéssel jelent meg „Alkotmányos érzelem” címmel egy – reto-

68 Lásd Az angol felsőház., Gambetta diadala, Budapest, aug. 13. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [1–2]. – Gambetta, Léon Michel (1838–1882) francia újságíró, politikus, kormánytag, 1881-től miniszterelnök.

69 *Egyetértés*, 1880. augusztus 9. [4].; *Egyetértés*, 1880. augusztus 10. [4].; *Egyetértés*, 1880. augusztus 12. [4].; *Egyetértés*, 1880. augusztus 16. [4].; Menetdíj mérséklés a déli vasuton. *Egyetértés*, 1881. augusztus 17. [2]. – A nem üzleti célú, központi intézkedés kifejezetten az egységes politikai nemzetet alkotó magyar állameszme megerősítését szolgálta.

70 Személyi hírek. *Egyetértés*, 1880. július 28. [2].

71 Nemzetiségi harc Ausztriában. *Egyetértés*, 1880. augusztus 10. [1].

72 Országos dalárünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 12. [3].; A kolozsvári országos dalár ünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 14. [5].; Az országos dalár-ünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 18. [1].; Országos dalárünnepély. *Egyetértés*, 1880. augusztus 21. [1].; A kolozsvári dalünnep. *Egyetértés*, 1880. augusztus 22. [2].; Országos dalárünnep. *Egyetértés*, 1880. augusztus 22. [9].; Országos dalárünnep. *Egyetértés*, 1880. augusztus 23. [1].

73 Simor bibornok érsek. *Egyetértés*, 1880. augusztus 15. [2].

74 A szombathelyi új színházat. *Egyetértés*, 1880. augusztus 17. [3].

75 A király születése napjának. *Egyetértés*, 1880. augusztus 18. [2].

76 A király születése napján., A disztribúció, Vidéken és külföldön. *Egyetértés*, 1880. augusztus 19. [2].

rikájában *A Honéhoz feltűnően hasonlító* – vezércikk, amely az uralkodói születésnap kapcsán Ferenc Józsefet mint alkotmányos uralkodót élteti és példaként állítja az utókor elé. Az önkényuralom éveinek politikáját Metternich, az 1867-es csonka alkotmányt pedig a kormány számlájára írja, így minden felelősség alól felmenti a királyt, és a nemzet és uralkodó egyenrangú partneri viszonyát láttatja.⁷⁷

1881-ben az augusztus 20-a előtti tudósítások a magyar főurak és egyházi személyek lourdes-i zárandoklatát kapták fel. A magyarok nevében miséző püspök följánlotta az ország zászlóját és az ezüst szívet, fogadalmi imája pedig megerősítette a Szent István-i kérelmet, az oltalom, a fennhatóság elfogadását.⁷⁸ Az ünnepre hangoló előzetes híryanag alapján a kormányközeli lapokhoz hasonlóan az *Egyetértés* is tájékoztatta olvasóit a meghirdetett lóversenyről,⁷⁹ és az újraindított Szent István-szoborra való gyűjtési indítványról,⁸⁰ valamint a Nemzeti Színházban színre vitt történelmi drámasorozatról.⁸¹ Az ünnepre való készülődés kellemetlen közjátékát idézte meg a román kormány hazai oláhokat felbujtó akciójáról szóló híradás.⁸² A fiumei küldöttség érkezését kiemelt figyelemmel kísérte az *Egyetértés*, és azt – a nemzetiségi zavargások ellenpólusaként – az együttműködés történelmi példajaként beleszította az ünnepi események fonalába, így részletesen ismertette a város jogállása körüli kötélfűzést Magyarország és Horvátország között, valamint mindkét oldal történelmi érveit is felsorakoztatta, majd utalt az 1868. évi XXX. törvénycikkre, amely Fiume viszonyának rendezését küldöttségi tárgyalásoktól teszi függővé.⁸³

Az *Egyetértés* augusztus 20-i vezércikke 1880-ban az államalapító király nemzetmegtartó felismerését állította szembe a dualizmus jelenének politikájával, hogy nyomatékossítsa a kormánykritikát az Ausztriához fűződő, beolvasztással fenyegető államjogi viszony és a függetlenség mint Szent István-i örökség elherdálása miatt.⁸⁴ 1881-es vezércikkében pedig a Szent István-i életművet nemzeti-nemzetiségi szemszögből magasztalta, hiszen Magyarország megteremtése óta egységes, feloszthatatlan államként működött a feldarabolására tett kísérletek ellenére is, és kiállta az idők viharát. A független Magyarország szent királytól eredeztetett politikai alaptétele adott morális alapot a korabeli jelenben az ország önállóságáért való küzdelemnek.⁸⁵ Az írás a Szent István-nap utóhangjaként mindkét évben röviden áttekintette a fővárosban megrendezett ünnepi szertartást.⁸⁶ 1880-ban a magyar nyelv ügye

77 rs: Alkotmányos érzelem. *Egyetértés*, 1880. augusztus 19. [1].

78 A lourdesi magyar zárandoklat. *Egyetértés*, 1881. augusztus 6. [3].

79 A Szent-Istvánnapi lóverseny. *Egyetértés*, 1881. augusztus 4. [2–3].

80 Szent-István szobra. *Egyetértés*, 1881. augusztus 8. [2].

81 – ő: Nemzeti színház. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [1].

82 Oláh fölkelés. *Egyetértés*, 1881. augusztus 8. [2].

83 Fiume multja. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [1].

84 rs: Szent-István napján. *Egyetértés*, 1880. augusztus 20. [1].

85 Szent István király napja. *Egyetértés*, 1881. augusztus 20. [1].

86 István király napját. *Egyetértés*, 1880. augusztus 21. [2].; István király ünnepe. *Egyetértés*, 1881. augusztus 22. [2].

került a figyelem középpontjába,⁸⁷ 1881-ben pedig a futtatásokról írtak,⁸⁸ valamint román vonatkozású hírek kerültek terítékre.⁸⁹

A kulturális sajtó tudósításai

A kutatás körébe bevont két szépirodalmi-kulturális lap, egy irodalmi napi közlöny, a *Fővárosi Lapok* és a népművelő hetilap, a *Vasárnapi Ujság*, elsődleges célkitűzése a szépirodalmi, kulturális és tudományos ismeretek népszerűsítése volt, ugyanakkor hasábjainkon a mindennapokat érintő közéleti történések is megjelentek, s küldetésstudatuknak megfelelően ezeket szélesebb kulturális-történelmi összefüggésben tárták olvasóik elé. A *Vasárnapi Ujság* a *Fővárosi Lapokkal* szemben csak heti egyszer jelent meg, így az olvasó a kulturális életet érintő események utólagos összefoglalását, illetve áttekintését várhatta tőle.

Az említett kulturális lapok szerkesztői is hasonló témákat vettek célkeresztbe, mint a politikai lapok, ám ezeket a politikai sajtóhoz képest hangsúlyosabban egészítették ki az eseményeket kísérő művészeti híradásokkal,⁹⁰ egyes témákat pedig alaposabban tárgyaltak.

1880-ban a Szent István-nap tudnivalói mellett az uralkodó születésnapjának és a dinasztiaát érintő híreknek is kellő teret biztosítottak. A *Fővárosi Lapok* már augusztus elejétől készítette fel olvasóit az ünnepi rendezvényekre, s első összefoglalójában az uralkodó születésnapja és az államalapító király ünnepe köré szerveződő eseményeket Szent István-napi hét elnevezéssel foglalta össze, ám a továbbiakban külön tudósított a két ünnepről. Az irodalmi újság a király születési napjának ötvenedik évfordulóján egy rövid tiszteletadási sorren-

87 A magyar nyelv érdekében. *Egyetértés*, 1880. augusztus 24. [3].; A magyar nyelv és magyarországi oroszok. *Egyetértés*, 1880. augusztus 27. [2].

88 Budapesti augusztusi lóversenyek. *Egyetértés*, 1881. augusztus 22. [5].

89 Királyunk születésnapjának megünneplése Bukarestben. *Egyetértés*, 1881. augusztus 23. [2].; Muszkabarát Bukarestben. *Egyetértés*, 1881. augusztus 14. [2].; Magyarok kitüntetése. *Egyetértés*, 1881. augusztus 19. [2].; Román ünnepélyességek Nagy-Szebenben. *Egyetértés*, 1881. augusztus 30. [9].

90 A Szent-István-napi műkiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 5. 887.; A Szent-István-napi műkiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 11. 911.; A képzőművészeti társulat. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 25. 963.; A képzőművészeti társulat. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 28. 977.; A képzőművészeti társulat műlapja. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 26. 968.; Nemzeti Színház., Népszínház., Budai Színkör. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 950.; A szombathelyi állandó színház. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 948.; A nemzeti színházban. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 947.; A császárfürdőben. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 20. 1116.; Dr. Silberstein Adolf: Hazafiság és esztétika. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 26. 1138–1139. – Silberstein Adolf (1845–1899) újságíró, kritikus, esztéta, a Petőfi Társaság tagja.

det közölt,⁹¹ másnap pedig szép összefoglaló körképet adott a fővárosi rendezvény pompájáról, a vidéki és külföldi városokban lezajlott ünneppsorozatáról,⁹² és a Ferenc József személyét érintő hírek az augusztus 20-i lapszámban is többször felbukkantak.

Az irodalmi lap augusztus 20-át stílusosan egy Szent Istvánt köszöntő verssel üdvözölte. A költemény szerzője, Hiador⁹³ a Szent Koronát mint a nemzet dicsőségének hordozóját ábrázolta.⁹⁴

1881-ben a *Fővárosi Lapok* is foglalkozott a fővárosi ünnepek új elemével, a futtatásokkal,⁹⁵ továbbá a magyar nyelvhasználat gyakorlati problémáival.⁹⁶ Az augusztus 20-át övező események közül a Történelmi Társulat közgyűlése⁹⁷ központi téma volt a *Fővárosi Lapokban*. Az irodalmi napilap a Történelmi Társulat gyűlésén elhangzott beszédek közül Bánó József⁹⁸ Sáros megyei magyarságról tartott előadását ismertette részletesebben, amelyben a vármegyei magyar nyelvű lakosság eltűnésének okait boncolgatta, ám töretlen hittel vallotta, hogy „Sárosmegye népét újra meg lehet magyarítani s kedvezőbb talaj sehol sincs, mint épen e megyében, hol e régi emlékek még élnek, hol a nép még büszke ha magyarnak hívják s ha tud magyarul s hol még sokan tudják, hogy a helység hajdan magyar volt, őseik magyarok valának.”⁹⁹ Az augusztusra tervezett országos női kiállítás iránt határozott érdeklődést mutatott a *Fővárosi Lapok* szerkesztősége is.¹⁰⁰ A megnyitót megelőző előkészületi munkáktól kezdve¹⁰¹ a szerkesztőség folyamatosan megosztotta értesüléseit¹⁰² a női kiállításról és egy tárcát is szentelt neki.¹⁰³

A másik szemlézett kulturális folyóirat, a *Vasárnapi Ujság* a *Fővárosi Lapokkal* szemben csak heti egyszer jelent meg, így az olvasó a kulturális életet érintő események áttekintő beszámolóit várhatta tőle. Szokásához híven mindkét évben keveset foglalkozott magával

91 Örömnapi. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 18. 939.

92 Király ö felsége születésnapjának. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 19. 943.

93 Jámbor Pál (1821–1887) római katolikus pap írói álneve.

94 [Jámbor Pál] Hiador: Szent István napján. *Fővárosi Lapok*, 1880. augusztus 20. 945.

95 Sport. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 2. 1020.; A Szent István-napi löversenyek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 5. 1039.; A szenistvánnapi-löversenyek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1121.

96 A magyar nyelv ellen. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 4. 1033.; A belga királyné és a magyar nyelv. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 11. 1069–1070.

97 A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 12. 1076.; A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 20. 1116.; A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 23. 1122–1123.; Eperjes. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 26. 1140.; A történelmi társulat Sáros megyében. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 27. 1146.; A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 28. 1152.; A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 31. 1164.

98 Bánó József (1823–1910) Sáros vármegye másodalispánja, országgyűlési képviselő, a Magyar Történelmi Társulat elnöke is volt.

99 A történelmi társulat. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 25. 1134.

100 Az országos női kiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 9. 1057.

101 A női kiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 12. 1076.

102 A női kiállítás megnyitása. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 17. 1094–1095.; A női kiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 20. 1115.; A jury. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 26. 1139.; A női kiállításnak. uo.

103 Prém József: A női kiállítás. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 14. 1086–1087. – Prém József (1850–1910) filozófus, tanár, író, műfordító.

az augusztus 20-i ünnepmenettel és inkább csak a közvetlenül kapcsolódó kisebb híreket osztották meg. 1880 kiemelt programjaival kapcsolatban írtak a kolozsvári dalárhétről,¹⁰⁴ és a szombathelyi színház megnyitásáról.¹⁰⁵ A jeles napokat követő számaiban pedig megemlékezett a király 50. születésnapjáról és az augusztus 20-i ünnepélyről, és bár mindkettő lefolyását érzékletes beszámolóban foglalta össze, az uralkodói évforduló leírásának mégis jóval nagyobb teret szentelt.¹⁰⁶ A szent király ünnepének utózőngéjeként 1880-ban a *Vasárnapi Ujság*ban is a párizsi magyarok ünnepélyéről adtak hírt.¹⁰⁷

1881 felkapott történései közül pedig a lóversenyről tudósított a *Vasárnapi Ujság*, illetve a lovas témakörhöz kapcsolódóan a ménések világát mutatta be egy képes összeállításban.¹⁰⁸ Hasábjain három téma jelent meg azonban hangsúlyosan: a nőipari kiállítás,¹⁰⁹ a Történelmi Társulat¹¹⁰ és a Fiumét érintő kérdések.¹¹¹ Jelenlétük egész augusztusban, sőt már július végétől megfigyelhető, és az újság figyelmét szinte egyetlen részlet sem kerülte el, amelyek a többi lap beszámolóit kiegészítették.

A *Fővárosi Lapok*hoz hasonlóan, bár némi késéssel a hetilap is hírül adta a Virág Benedek¹¹² emlékére szervezett emléktábla-avató ünnepélyt, és kiemelte a Virág-alapítvány célkitűzé-

104 A kolozsvári dalárünnepélyre. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 15.) 33. sz. 552.; Az országos dalárünnepély. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 22.) 34. sz. 568–569.

105 A szombathelyi állandó színház megnyitása. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 22.) 34. sz. 568.

106 A király születésének 50-ik évfordulóját., Szent-István ünnepét. Uo.

107 Szent-István-ünnep Párisban. Uo.

108 A ménések világa. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 551.

109 Az országos nőiparkiallításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 31.) 31. sz. 495.; Az országos nőiparkiallításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 7.) 32. sz. 510.; Az országos nőiparkiallításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 527.; Az országos nőiparkiallításra. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 542.

110 A történelmi társulat idei vándorgyűlése. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 24.) 30. sz. 477.; A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 31.) 31. sz. 494.; A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 527.; A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 543.; A történelmi társulat eperjesi közgyűlése. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 558.; A történelmi társulat. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. szeptember 4.) 36. sz. 574–575.

111 A fiemeiek fogadására. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 4. 1032.; A fiemeiek látogatása. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 5. 1045.; A fiemeiek fogadására. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 9. 1057.; A fiemeiek. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 10. 1063.; A fiemei vendégek közt. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 13. 1082.; Üdvözlet a fiemeieknek! *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 14. 1088–1089.; z: A fiemeiek Budapesten. *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 17. 1095–1096.; A fiemeiek, *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 19. 1108.; A fiemeiek Székesfehérváron, *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 24. 1128.; Jókai Mór: Üdv Fiuménak! *Fővárosi Lapok*, 1881. augusztus 28. 1124.; Fiume Budapesten. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 515–516.; Fiume. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 523–524.; Fiume az irodalomban. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 526.; A fiemeiek Budapesten. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 14.) 33. sz. 527.; A fiemeiek, A fiemeiek halottja. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 543.; Magyar szintársulat Fiumében. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 28.) 35. sz. 559.

112 Virág Benedek (1754–1830) pálos szerzetes, pap, tanár, költő, műfordító, történetíró, a magyar ódaköltészet első mestere. A hazai szellemi élet aktív alakítója volt, részt vett az 1779-ben megalakult Hazafiúi Magyar Társaság szervezésében.

sét, „hogy a tabáni iskolákban oly szláv vagy német származású gyermekek jutalomdíjakat nyernek, kik a magyar nyelvben leginkább haladtak”.¹¹³ Az újság hasábjain mindkét évben helyet kaptak a magyarosodás témaköréhez fűződő kisebb-nagyobb hírek.¹¹⁴

Összegzés

Az 1880–1881. esztendő augusztusi sajtótudósításai arról tanúskodnak, hogy a Szent István-nap népszerűségét kihasználva több országos rendezvény is rászerveződött az ünnepség körüli időszakra. A jelenség nem volt rendkívüli, hiszen a korábbi évek során a különböző szakmai vagy közművelődési egyletek is ekkor tartották országos találkozóikat, de az egyházi ünnepekhez kötődő búcsúkat idéző „modern kori nagyvásár” még annyira nem volt jellemző. Ugyanakkor a történelmi vagy nemzeti emlékezet megerősítésében is fontos szerepe volt augusztus 20-ának, amikor tömegek özönlöttek vidékről a fővárosba, hiszen 1880-ban már nemcsak a megszokott nemzeti múzeumi, állatkerti, margitszigeti és városligeti látványosságok és multságok várták a vendégeket, hanem erre az időszakra időzítették a közös kulturális emlékezetbe szánt megmozdulásokat is. Így a Magyar Nemzeti Múzeumban újonnan berendezett Deák-szobát először Szent István-nap idejére nyitották meg a nagyközönség számára.

Az államalapító ünnepét megelőzte Ferenc József születésnapja, 1880-ban ráadásul az ötvenedik jubileumot ülték, így a szokásosnál fényesebb keretek között zajlottak a megemlékezések. Az uralkodói évforduló kapcsán Ferenc József mint az alkotmányosság, az állam fundamentumának őrzője – s nem mint a szabadságharcot vérbe fojtó zsarnok – jelent meg a sajtóban. A szerkesztőségek alapállását meghatározta az a fontos körülmény, hogy akkorra már a működőképes állam keretei kialakultak, és közmegegyezés uralkodott a tekintetben, hogy a fennálló rendet – az alkotmányt és az ezt biztosító király személyét – tiszteletben tartva törekedjenek a kívánt jövő felé. A királyi születésnap és Szent István-nap rendezvényei elkülönültek, ám mivel mindkettő nemzeti ünnep volt, és egyaránt képviselték az államot, ezért a méltatásokban és megemlékezésekben voltak egymást átfedő gondolatok, s bár látszólag összekapcsolódott a két esemény, azonban valójában csak érintkeztek egymással. Mindkét évfordulónak megvolt a saját rítusa, és nem homályosították el egymás jelentőségét.

113 A Virág-émlék. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 29.) 35. sz. 585.

114 A magyar és német lapok Pozsonyban. *Vasárnapi Ujság*, 27. (1880. augusztus 29.) 35. sz. 584–585.; Magyarok Amerikában. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. július 31.) 31. sz. 496.; Fölvívás a külföldi magyar egyletekhez. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 7.) 32. sz. 510.; Tanszék a magyar nyelvnek Párisban. *Vasárnapi Ujság*, 28. (1881. augusztus 21.) 34. sz. 543.

A Szent István-ünnep remek alkalom arra is, hogy az ország megmutassa önmaga – a hazai nagyközönség – és a külképviseletek révén a külföld számára az iparosodó társadalom adottságait és lehetőségeit. 1881-ben a kormányzat gazdaságélénkítő programját jól képviselte a nőiparkiallítás, s ezért tudósítottak róla terjedelmesebben a kormányhoz közel álló újságok.

A fumei kapcsolatok feléléstése közös érdeke volt kormánypártiaknak és ellenzékieknek egyaránt, azonban az utóbbiakhoz kötődő sajtó e téren közlékenyebbnek bizonyult. A kulturális lapok mindkét kezdeményezésről beszámoltak. 1881-ben újdonság volt a lóverseny is, amelyről pedig a vizsgált sajtók mindegyike részletesen tudósított. A Szent István-napi lóverseny szintén a fővárosba özönlő tömegekre építve szerette volna „meglovagolni” az augusztus 20-át, de a tehetősebbekből álló közönség körében a kánikulában tartott futamok még nem voltak olyan izgalmasak, hogy azok kedvéért megrövidítették volna fürdői/fürdőhelyen töltött nyaralásukat. Összességében megállapítható, hogy 1881-re a Szent István-ünnepség egyúttal egyfajta „országmustrának” is alkalmat nyújtó eseményként működött.

Egy év kihagyás után 1881-ben újból sor került a Szent István-i örökségnek programot adó elnöki beszédre, amely a Magyar Történelmi Társulat éves tanácskozásnak megnyitóján hangzott el. A szónok személye változott, s a korábbi nagyívű és szerteágazó gondolatok ezúttal inkább csak – a „nemzeti életre tanító” – történettudományra szorítkoztak. A megnyitó szövegét a *Pesti Napló* teljes egészében megjelentette, a többi lap pedig részösszefoglalókkal kivonatokat közölt belőle.

Az átnézett sajtók tükrében a két év augusztus 20-i ünnepe ugyanolyan fontos volt, mint korábban, a rászervezett rendezvények miatt talán még hangsúlyosabb is volt, annak fényét még az uralkodói jubileum sem homályosította el. A kedvezvényes árú vonatokról szóló hirdetéseket és közleményeket valamennyi lap közzétette. A mérsékelt kormánypárti *Pesti Napló* az eseménydúsabbá váló augusztusi napokban a korábbi évek tényközlő szűkszavúsága után bőségesen tudósított az ünnepegről és a kapcsolódó megmozdulásokról, 1880-ban az uralkodó születésnapját és Szent István ünnepét is vezércikkben üdvözölte, valamint Ausztria és Magyarország elválaszthatatlanságának szükségességét hangsúlyozta. 1881-ben pedig a keresztény államalapító uralkodót ahhoz a Széchenyi Istvánhoz hasonlította, aki lendületet adott a magyar művelődésnek, továbbá a napilap szerkesztősége indította újra a szent király szobrára való gyűjtést. A *Hon* kormánypárti fórumként szokásához híven részletesen tájékoztatta a közönséget a nemzeti ünnep előkészületeiről, menetéről, a kapcsolódó programokról – főként a nőiparkiallításról – és 1881-ben az utózőngékről is. Az ellenzéki *Egyetértés* ünnepi vezércikkei 1880-ban a király születésnapja alkalmával az uralkodót éltette, a kormányt viszont erősen elmarasztalta. Az újság kritikus hangnemének megfelelően az alkotmányosság és a függetlenség volt a két közvetített vezérgondolat. 1881-ben a nemzet és a nemzetiségek egységes és időtálló, de önállóságáért küzdő államként jelenítette meg Magyarországot, valamint a nőipari kiállítást hanyagolva a fumei küldöttségről szóló hírekre összpontosított. Azonban az újság apró hírei közt előkerült az újdonsült királyság, Románia uralkodójának protokolláris gesztusairól szóló értesülés. A kulturális

sajtót képviselő két lap, a *Fővárosi Lapok* és a *Vasárnapi Ujság* szerkesztősége 1880-ban foglalkozott az uralkodó jubileumával, 1881-ben pedig a nőiparkiallítással és a fiumei vendégekkel, de ünnepi eseménybeszámolói kitértek a Bécsben vagy Párizsban élő magyarok társasági életének Szent István-napi rendezvényeire is.

A kulturális sajtó az ünnepekhez kapcsolódó ismeretek, tények és történetek bemutatásával nemcsak olvasói látókörét szélesítette, de egyúttal megteremtette a nemzeti ünnepkel való azonosulás érzelmi hátterét is. ■

Hivatkozott irodalom

- Asmuss 1994.** Asmuss, Burkhard: *Republik ohne Chance? Akzeptanz und Legitimation der Weimarer Republik in der deutschen Tagespresse zwischen 1918 und 1923*. Walter de Gruyter, Berlin–New York, 1994.
- Buzinkay 2016.** Buzinkay Géza: *A magyar sajtó és az újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016.
- Fabó–Bacher-Tuli 2022.** Fabó Edit – Bacher-Tuli Andrea: A forradalom emléke az 1880-as évek fordulóján. *Ephemeris Hungarologica*, 2. (2022) 1. sz. 5–20.
- Fónagy 2011.** Fónagy Zoltán: A dualizmus kora (1867–1914). In Tóth István György (szerk.): *Millenniumi magyar történet. Magyarország története a honfoglalástól napjainkig*. Osiris Kiadó, Budapest, 2011. 425–475.
- Halász 1914.** Halász Imre: A közigazgatási eszmék fejlődése Magyarországon, II. *Nyugat*, 7. (1914) 14. sz. 79–89.
- Kókay–Buzinkay–Murányi 1995.** Kókay György – Buzinkay Géza – Murányi Gábor: *A magyar sajtó története*. Változatlan utánnyomás. A Magyar Újságírók Országos Szövetsége, a Bálint György Újságíró-iskola, Budapest, 1995. (Sajtókönyvtár)
- Kosáry–Németh 1985.** Kosáry Domokos – Németh G. Béla (szerk.): *A magyar sajtó története*. II/1–2. köt. 1848–1892. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985.
- Melischek 2014.** Melischek, Gabriele: Krisenkommunikation am Vorabend des Ersten Weltkrieges. In Szendi Zoltán (Hrsg.): *Medialisierung des Zerfalls der Doppelmonarchie in deutschsprachigen Regionalperiodika zwischen 1880 und 1914*. LIT Verlag, Wien, 2014. 13–23.
- Mommsen 1926.** Mommsen, Wilhelm: Die Zeitung als historische Quelle. *Archiv für Politik und Geschichte*, (1926) 244–251.
- Scharenberg 2011.** Scharenberg, Swantje: Die Zeitung als Geschichtsquelle. In Scharenberg, Swantje: *Die Konstruktion des öffentlichen Sports und seiner Helden in der Tagespresse der Weimarer Republik*. Brill – Schöningh, Leiden, 2011. 243–256.
- Söseman 1994.** Söseman, Bernd: "bißweilen Errata vnd vngleichheiten". Die Zeitung als historische Quelle. *Relation. Medien, Gesellschaft, Geschichte*, 1. (1994) Nr. 1, 65–70.

Szendi 2014. Szendi Zoltán: Vorwort. In Szendi Zoltán (Hrsg.): *Medialisierung des Zerfalls der Doppelmonarchie in deutschsprachigen Regionalperiodika zwischen 1880 und 1914*. LIT Verlag, Wien, 2014. 7–11.

Sajtóforrások

Pesti Napló, A Hon, Egyetértés, Fővárosi Lapok, Vasárnapi Ujság

ABSTRACT

St. Stephen Day celebrations at the turn of the 1880s

The celebrations of St. Stephen's Day in 1880-1881 were more eventful than in the preceding years. The press reports in August show that several national events were organised around the celebrations, taking advantage of the popularity of St. Stephen's Day. The 'modern-day market', reminiscent of the church fairs associated with religious festivals, was not yet so widespread. During the celebrations on 20 August, which also played an important role in reinforcing historical or national memory, crowds of people from the countryside flocked to the capital, not only to enjoy the usual attractions and entertainment at the National Museum, in the Zoo, on Margaret Island and in the City Park, but also to take part in the events that were held on this day to commemorate the common cultural memory. In 1881, the Women's Industrial Exhibition, the Fiume delegation and the horse race attracted significant press attention. However, in 1880, the feast of the founder of the state was preceded by the birthday of Emperor Franz Joseph, whose fiftieth anniversary was celebrated that year, so the commemorations were held in a more lavish setting than usual. The editors hailed the monarch as the guardian of constitutionalism, of a viable and more confident country. The celebrations for the royal birthday and St. Stephen's Day were separated. Each anniversary had its own rite and did not obscure the significance of the other.

KEYWORDS: dualism, national holiday, St. Stephen's Day, Franz Joseph, Women's Industrial Exhibition, Fiume, press history, citizenship, social history